GED S5 01 (M/P)
Exam code: EDP5A

স্বাধীনতাৰ প্ৰাক্ মূহুৰ্তত ভাৰতবৰ্ষৰ শিক্ষাৰ ইতিহাস

পঞ্চম ষান্মাসিক

শিক্ষা

খণ্ড-১

কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয়

বিষয় বিশেষজ্ঞ মণ্ডলী

অধ্যাপিকা স্বর্ণলতা দাস, গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়

অধ্যাপিকা গায়ত্রী গোস্বামী, গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়

ড° সাধনা গোস্বামী, কটন মহাবিদ্যালয়

সমন্বয়ৰক্ষী ঃ ড° ৰীতিমণি বৰদলৈ, কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয়

প্রস্তুতি গোটৰ সদস্য

অধ্যায়	*অৱিহণা যোগাইছে*	*ভাষান্তৰকাৰী*
১,২,	ড° মধুস্মিতা দেৰী, বি. বৰুৱা মহাবিদ্যালয়	অপৰাজিতা শর্মা,মানবেন্দ্র শর্মা কন্যা মহাবিদ্যালয়, ৰঙিয়া
৩	ড° মধুস্মিতা দেৰী	ভবানী দলে আৰু পাপুমণি হাজৰিকা
৪	ড° নীলিমা ডেকা, এল চি বি মহাবিদ্যালয়	ভবানী দলে
৫	ড° ৰীতিমণি বৰদলৈ ,	ড° বীৰেন্দ্র ডেকা প্রাক্তন অধ্যক্ষ, নির্মল হালৈ মহাবিদ্যালয়
৬	ড° সাধনা গোস্বামী, কটন কলেজ বিশ্ববিদ্যালয়	ড° বীৰেন্দ্র ডেকা
৭	ড° দীপালি গোস্বামী, কটন কলেজ বিশ্ববিদ্যালয়	ড° বীৰেন্দ্র ডেকা

সম্পাদনা ঃ

বিষয়বস্তু সম্পাদনা ঃ ড° নীলিমা ডেকা, এল চি বি মহাবিদ্যালয়

ভাষা সম্পাদনা ঃ ড° ৰীতিমণি বৰদলৈ, কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয়

গাঁথনিক সম্পাদনা ঃ ড° ৰীতিমণি বৰদলৈ, কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয়

প্রথম প্রকাশ ঃ জুন, ২০১৯ ISBN

This Self Learning Material (SLM) of the Krishna Kanta Handiqui State Open University is made available under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike4.0 License (international): http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/

কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয়ৰ হৈ পঞ্জীয়কৰ দ্বাৰা মুদ্রিত আৰু প্রকাশিত।

মূখ্য কার্যালয় ঃ পাটগাঁও, ৰাণীগেট, গুৱাহাটী-৭৮১০১৭

উপমূখ্য কার্যালয় ঃ হাউচফেড কমপ্লেক্স, দিচপুৰ, গুৱাহাটী-৭৮১০০৬ Web : www.kkhsou.in

এই শিক্ষণ সামগ্রী প্রস্তুতিৰ বাবে আর্থিক অনুদান আগবঢ়োৱা **দূৰ শিক্ষা সংস্থা, বিশ্ববিদ্যালয় অনুদান আয়োগৰ** ওচৰত বিশ্ববিদ্যালয় কৃতজ্ঞ।

পাঠ্য বিষয় আৰু খণ্ড পৰিচয় (পাঠ্য বিষয় GED০৫-০১, খণ্ড-১)

প্ৰথম আৰু দ্বিতীয় ষান্মাসিকৰ পাঠ্যবিষয়ত আমি ইতিমধ্যে শিক্ষাৰ ধাৰণা আৰু প্ৰয়োজনৰ বিষয়ে আলোচনা কৰাৰ লগতে শিক্ষা মনোবিজ্ঞানৰ প্ৰয়োজনীয়তাৰ বিষয়ে গম পালো। তৃতীয় ষান্মাসিকৰ পাঠ্যক্ৰমৰ বাবে দুখন পাঠ্যবিষয় ক্ৰমে **GED 03-01** য'ত আমি শিক্ষাৰ সমাজতাত্ত্বিক আধাৰ আৰু পাঠ্যক্ৰম **GED 03-02**ত ভাৰতবৰ্ষৰ শিক্ষা ব্যৱস্থাৰ কিছু নিৰ্বাচিত বিষয়ৰ বিষয়ে বিষদ্ ভাবে গম পালো। চতুৰ্থ ষান্মাসিকৰ পাঠ্যবিষয়ৰ বাবে **GED 4-01**ত আমি দূৰৱৰ্ত্তী শিক্ষা আৰু ইয়াৰ প্ৰয়োগৰ বিভিন্ন দিশৰ বিষয়ে আৰু **GED 4-02** ত শৈক্ষিক প্ৰযুক্তিবিদ্যাৰ গুৰুত্বৰ বিষয়ে জানিবলৈ সক্ষম হ'লো।পঞ্চম ষান্মাসিকৰ পাঠ্যবিষয়ৰ বাবে মুঠতে চাৰিখন পাঠ্যবিষয় আছে ক্ৰমে **GED 5-01, GED 5-02, GED 5-03** আৰু **GED 5-04** । আমি **GED 5-01** এই পাঠ্যক্ৰমখনত স্বাধীনতাৰ প্ৰাক্ মূহুৰ্তত ভাৰতবৰ্ষৰ শিক্ষাৰ ইতিহাসৰ বিষয়ে জানিবলৈ পাম ।এই বিষয়টি পাচ বা সাধাৰণ বিষয় হিচাপে লোৱা আৰু প্ৰধান বিষয় হিচাপে লোৱা দুয়োধৰণৰ শিক্ষাৰ্থীয়ে পঢ়িব লাগিব । কিন্তু পঞ্চম ষান্মাসিকৰ আন তিনিটা পাঠ্যবিষয় কেৱলমাত্ৰ প্ৰধান বিষয় হিচাপে লোৱা শিক্ষাৰ্থীযেহে পঢ়িব লাগিব । এই পাঠ্যক্ৰমখন **[GED 5-01]** দুটা খণ্ডত ভাগ কৰা হৈছে। প্ৰথম খণ্ড আৰু দ্বিতীয় খণ্ড। প্ৰথম খণ্ডত মুঠতে ৭ টা অধ্যায় আৰু দ্বিতীয় খণ্ডৰ বাৱেও মুঠতে ৭টা অধ্যায় যুগুত কৰা হৈছে।

খণ্ড পৰিচয়

প্ৰথম খণ্ডৰ প্ৰথম, দ্বিতীয় আৰু তৃতীয় অধ্যায়টিত বৈদিক যুগৰ, বৌদ্ধধৰ্মীয় যুগৰ আৰু ইছলামীয় যুগৰ শিক্ষা ব্যৱস্থাৰ বিষয়ে বিষদ্ভাবে আলোচনা কৰা হৈছে। চতুৰ্থ অধ্যায়ত খ্ৰীষ্টিয়ান মিছনেৰী আৰু ইষ্ট ইণ্ডিয়া কোম্পানীৰ শিক্ষাৰ ক্ষেত্ৰত থকা ভূমিকাৰ বিষয়ে এটি আলোকপাত কৰা হৈছে । পঞ্চম অধ্যায়টিত ১৮১৩ চনৰ চাৰ্টাৰ আইন, প্ৰাচ্য আৰু পাশ্চাত্যৰ মাজত হোৱা সংঘৰ্ষ, মেকু'লেৰ মিনিট আৰু বেনটিংকৰ শিক্ষা নীতিৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হৈছে। ষষ্ঠ অধ্যায়টিৰ দ্বাৰা উদৰ ঘোষণা পত্ৰৰ ঐতিহাসিক পৃষ্ঠভূমিক চিনাক্ত আৰু আলোচনা কৰাৰ লগতে, ঘোষণা পত্ৰখনৰ বিভিন্ন পৰামৰ্শ, ইয়াৰ মূল্যায়ন আৰু সুবিধা-অসুবিধাসমূহ সামৰি লোৱা হৈছে। স প্তম অধ্যায়টিত হাণ্টাৰ আয়োগ আৰু ভাৰতীয় ব্যৱস্থাৰ প্ৰতি ই আগবঢ়োৱা পৰামৰ্শৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হৈছে।

এই পাঠ্যভাগটি অধ্যয়ন কৰোঁতে মূল পাঠৰ সোঁ তথা বাওঁফালে কিছুমান আয়তাকাৰ বাকচ লক্ষ্য কৰিব। এইবোৰত মূল পাঠত থকা নতুন শব্দ আৰু পৰিভাষাসমূহৰ অৰ্থ সন্নিবিষ্ট হৈছে। সেইদৰে— 'জানি থোৱা ভাল' বাকচবোৰত মূল পাঠৰ সৈতে জড়িত কিছু গুৰুত্বপূৰ্ণ তথ্যৰ সম্ভেদ আছে। অধ্যায়ত থকা 'চিন্তা-চৰ্চা কৰক' সমূহে অধ্যয়ন অধিক সক্ৰিয় আৰু ফলপ্ৰসূ হোৱাত সহায় কৰিব। আকৌ, 'অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ' যোগে আগবঢ়োৱা প্ৰশ্নাৱলীয়ে অধ্যয়নৰ অগ্ৰগতি সম্পৰ্কে স্ফ-পৰীক্ষণৰ সুবিধা দিব। অধ্যয়নৰ লগে লগে উক্ত প্ৰশ্নাৱলীৰ উত্তৰসমূহ লিখি শেষত দিয়া 'অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান'ৰ সৈতে ৰিজাই চোৱাটো অধিক লাভদায়ক হ'ব। অধ্যায়টিত আলোচিত বিভিন্ন ধাৰণাসমূহৰ বিষয়ে বিস্তৃত অধ্যয়নৰ বাবে 'অধিক জানিবলৈ' শিতানত উল্লেখ থকা গ্ৰন্থসমূহ সাৰথিস্বৰূপ। অধ্যায়বোৰৰ শেষত 'আৰ্হি প্ৰশ্ন' হিচাপে কেইটিমান প্ৰশ্নৰ আৰ্হিও তুলি দিয়া হৈছে। শেষৰ অধ্যায়টিৰ পাছত কেইখনমান 'প্ৰসঙ্গ পুথি'ৰ নাম উল্লেখ কৰা হৈছে। সেই কেইখন পুথিৰ সহায়েৰেই মূলতঃ এই পাঠ্যবিষয়ত উল্লেখ থকা অধ্যায়সমূহ প্ৰস্তুত কৰা হৈছে। আপোনালোকে বিশদভাৱে কোনো বিষয় জানিবলৈ হ'লে সেইকেইখন অধ্যয়ন কৰিব পাৰিব।

বিষয় সূচী

পৃষ্ঠা নং

অধ্যায় ১ঃ **বৈদিক শিক্ষা** ৫- ২০

বৈদিক যুগৰ শিক্ষা ব্যৱস্থা,উত্তৰ বৈদিক যুগৰ শিক্ষা, অতীতৰ শিক্ষা ব্যৱস্থাৰ (বৈদিক আৰু উত্তৰ বৈদিক) বৈশিষ্ট্যসমূহ, বৈদিক শিক্ষাৰ সুফল আৰু কুফলসমূহ ।

অধ্যায় ২ঃ **বৌদ্ধ ধর্মীয় শিক্ষা** ২১ - ৩১

বৌদ্ধধর্মীয় যুগৰ শিক্ষা ব্যৱস্থা, বৌদ্ধ শিক্ষা ব্যৱস্থাৰ বৈশিষ্ট্যসমূহ, বৌদ্ধ শিক্ষাৰ সুফল আৰু কুফলসমূহ ।

অধ্যায় ৩ঃ **ইছলামীয় শিক্ষা** ৩১ - ৪৩

ইছলামীয় যুগৰ শিক্ষা ব্যৱস্থা, ইছলামীয় শিক্ষা ব্যৱস্থাৰ বৈশিষ্ট্যসমূহ, ইছলামীয় শিক্ষাৰ সুফল আৰু কুফলসমূহ ।।

অধ্যায় ৪ঃ **খ্ৰীষ্টিয়ান মিছনেৰী আৰু ইষ্ট ইণ্ডিয়া কোম্পানীৰ শিক্ষাৰ ক্ষেত্ৰত ভূমিকা** ৪৪ - ৫৭

ভাৰতত মিছনেৰীসকলৰ শিক্ষাৰ ক্ষেত্ৰত ভূমিকা, মিছনেৰী শিক্ষাৰ কেন্দ্ৰসমূহ, অসমত মিছনেৰীসকলৰ শিক্ষাৰ ক্ষেত্ৰত ভূমিকা, ইষ্ট ইণ্ডিয়া কোম্পানীৰ শিক্ষাৰ ক্ষেত্ৰত ভূমিকা।

অধ্যায় ৫ঃ **চার্টাৰ আইন ১৮১৩** ৫৮ - ৭১

১৯১৩ চনৰ চার্টাৰ আইন, প্ৰাচ্য-পাশ্চাত্যৰ বাদানুবাদ,মেকলৰ প্ৰতিবেদন, বেণ্টিংকৰ শিক্ষানীতি ।

অধ্যায় ৬ঃ **উদৰ ঘোষণা পত্ৰ ১৮৫৪** ৭২ - ৮৫

ঘোষণাপত্ৰখনৰ নেতৃত্বদানত ঐতিহাসিক ঘটনাৰাজি, ঘোষণাপত্ৰখনৰ পৰামর্শসমূহ আৰু ইয়াৰ মূল্যায়ণ ।

অধ্যায় ৭ঃ **হাণ্টাৰ আয়োগ ১৮৮২** ৮৬ - ১০১

আয়োগৰ লক্ষ্য আৰু উদ্দেশ্য, প্ৰাথমিক শিক্ষাৰ সন্দর্ভত আৰু মাধ্যমিক শিক্ষা সন্দর্ভত হাণ্টাৰ আয়োগৰ পৰামর্শাৱলী।